

УДК 341.24:654.16(100)"1960/1989"

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v5.2025.22>**В. Г. Поп-Стасів***аспірант кафедри міжнародного права**Навчально-наукового інституту міжнародних відносин**Київського національного університету імені Тараса Шевченка**orcid.org/0009-0008-6185-8576*

ПЕРШІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ СУПУТНИКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ (1960-ТІ – 1980-ТІ РОКИ)

Стаття присвячена дослідженню становлення міжнародно-правових стандартів супутникового зв'язку у 1960–1980-х роках – періоду, коли відбувалася інституціоналізація глобального управління космічним сегментом радіочастотного спектра. У роботі проаналізовано ключові міжнародні договори, резолюції та нормативні акти, що заклали правові засади використання штучних супутників Землі для цілей зв'язку. Особливу увагу приділено ролі Міжнародного союзу електрозв'язку (МСЕ) як центральної міжурядової організації, відповідальної за координацію розподілу орбітально-частотних ресурсів. Розкрито взаємозв'язок положень Договору про принципи діяльності держав у дослідженні та використанні космічного простору 1967 р., Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами 1972 р., та Конвенції про реєстрацію космічних об'єктів 1975 р. із регулятивними нормами Радіорегламенту МСЕ. Окремо проаналізовано діяльність міжнародних організацій INTELSAT та INMARSAT, створених під егідою ООН і МСЕ, які запровадили договірно-правові моделі спільного користування супутниковими системами зв'язку. Встановлено, що практика укладення багатосторонніх угод у цій сфері започаткувала концепцію спільної спадщини людства щодо орбітально-частотних ресурсів. У результаті проведеного аналізу зроблено висновок про те, що у 1960–1980-ті роки сформувалися основні принципи сучасного міжнародного режиму супутникового зв'язку – справедливого доступу, ефективного використання радіочастотного спектра, міжнародної координації орбіт, технологічної сумісності та відповідальності держав за діяльність приватних операторів.

Ключові слова: Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ), INTELSAT, INMARSAT, ООН, COPUOS, Радіорегламент, супутниковий зв'язок, міжнародне космічне право.

Pop-Stasiv V. H. FIRST INTERNATIONAL LEGAL STANDARDS OF SATELLITE COMMUNICATIONS (1960s–1980s)

The article examines the formation of international legal standards for satellite communications during the 1960s–1980s – a period marked by the institutionalization of global governance over the space segment of the radio-frequency spectrum. The study analyses key international treaties, resolutions and regulatory instruments that established the legal foundations for the use of artificial Earth satellites for communication purposes. Particular attention is devoted to the role of the International Telecommunication Union (ITU) as the central intergovernmental organization responsible for coordinating the allocation of orbital-frequency resources. The article explores the interrelation between the provisions of the 1967 Outer Space Treaty, the 1972 Convention on International Liability for Damage Caused by Space Objects, and the 1975 Convention on Registration of Objects Launched into Outer Space and the regulatory norms of the ITU Radio Regulations. Special consideration is given to the activities of INTELSAT and INMARSAT, international organizations established under the auspices of the United Nations and the ITU, which introduced treaty-based models for the shared use of satellite communication systems. The study concludes that the practice of adopting multilateral agreements in this field laid the groundwork for the concept of the common heritage of humankind with respect to orbital and frequency resources. The analysis demonstrates that during the 1960s–1980s the core principles of the modern international regime governing satellite communications were formed, including equitable access, efficient use of the radio-frequency spectrum, international coordination of orbits, technological interoperability, and state responsibility for the activities of private operators.

Key words: International Telecommunication Union (ITU), INTELSAT, INMARSAT, United Nations, COPUOS, Radio Regulations, satellite communications, international space law.

Постановка проблеми. Супутниковий зв'язок у другій половині ХХ століття став однією з ключових складових глобальної телекомунікаційної інфраструктури та визначальним чинником розвитку міжнародних комунікацій. Проте формування міжнародно-правових стандартів у цій сфері відбувалося нерівномірно, під впливом технічного прогресу, політичних суперечностей і конкуренції між державами та регіональними блоками. Попри значну кількість міжнародних договорів і резолюцій, системна еволюція правового режиму супутникового зв'язку залишалася розпорошеною між секторами

космічного та телекомунікаційного права. Недостатньо дослідженими залишаються питання співвідношення норм Міжнародного союзу електрозв'язку (МСЕ) та договорів ООН з космічного права, а також механізми координації розподілу орбітально-частотних ресурсів у контексті розвитку перших супутникових систем зв'язку. Потребує наукового переосмислення й внесок міжурядових організацій – таких як МСЕ, INTELSAT, INMARSAT, COPUOS – у вироблення загальновизнаних принципів ефективного, справедливого та безпечного використання орбіти і частотного спектра. Актуальність дослідження

обумовлена тим, що перші міжнародно-правові стандарти супутникового зв'язку, сформовані в 1960–1980-х рр., залишаються основою сучасного регулювання космічних телекомунікацій. Розуміння історичного контексту їх формування дозволяє краще аналізувати сучасні виклики, такі як регулювання мегаконстеляцій супутників (Starlink, OneWeb) та конкуренція за обмежені орбітальні позиції.

Метою статті є комплексний аналіз становлення міжнародно-правових стандартів супутникового зв'язку в 1960–1980-х роках, а також визначення їхнього впливу на сучасну систему глобального управління космічним сегментом радіочастотного спектра, простеживши етапи формування договірно-правової бази супутникового зв'язку, включно з резолюціями Генеральної Асамблеї ООН, міжурядовими угодами INTELSAT (1964 р.) [11], INMARSAT (1976 р.) [25], роллю Міжнародного союзу електрозв'язку (МСЕ), взаємодією між космічним і телекомунікаційним правом у процесі формування універсальних принципів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження перших міжнародно-правових стандартів супутникового зв'язку були розглянуті у таких наукових працях як: **Книга Макдугала, Ласвелла і Власіча 1963 року «Закон і громадський порядок у космосі»** (хоча і була досить загальною, вона охоплювала питання зв'язку і обґрунтовувала підхід «відкритого неба» в рамках міжнародного права, що вплинуло на політику США); **стаття Джеймса Т. Лайона 1964 року «Космічні апарати, супутники та право»** (McGill Law Journal), в якій розглядалися нові правові питання, такі як юрисдикція над супутниковими передачами; **Роботи Дойла, Демблінга та Арона (1960-ті роки)** про інституційну структуру глобальної системи супутникового зв'язку – зокрема, Демблінг (колишній радник НАСА) писав про правову еволюцію INTELSAT; **Хаїм Далфен (Канада)** наприкінці 1960-х років написав фундаментальний аналіз міжнародного права у сфері супутникових телекомунікацій, в якому розглянув угоду INTELSAT та роль МСЕ; **професор Андре Мейєр (Франція) та професор Карл-Хайнц Бекштігель (ФРН)** обговорювали участь Європи та регулювання супутників МСЕ в 1970-х роках і деякі з їхніх ідей були враховані при розробці конвенції Eutelsat; **статті Стівена Горова про INTELSAT** (початок 1970-х років) в *Journal of Space Law* аналізували, як структура INTELSAT може слугувати прецедентом; **статті Мартіна А. Ротблата «Супутниковий зв'язок і розподіл спектру» (1982, AJIL)** було проаналізовано дихотомію «максимальне використання проти справедливого використання» у розподілі спектру; у **статті Стівена А. Леві «Інституцій-**

ні перспективи розподілу орбітальних ресурсів» (1984) було розглянуто МСЕ та системи «спільного користування», такі як INTELSAT, і запропоновано інституційні реформи; у **статті Майкла Фінча 1986 року «Обмежений простір: розподіл ГСО»** було обговорено правові теорії щодо трактування ГСО як обмеженого природного ресурсу; в журналі «Annals of Air and Space Law» було опубліковано **статтю Рама Джаку 1982 року про правовий статус ГСО** (у світлі Боготи), яка часто цитується в дискусіях про суверенітет орбіти; **дисертація Девіда Марріотта**, захищена в 1984 році в Університеті Макгілла, була присвячена «*Міжнародному регулюванню супутникового телекомунікаційного зв'язку після Всесвітньої конференції з радіозв'язку*» і містила огляд результатів конференцій МСЕ 1977–1985 років; в Україні дослідження космічних комунікацій були обмеженими оданк такі вчені, як **О. О. Задорожній, О. М. Григоров, А. В. Пазюк, І.М. Забара** торкалися питань супутникових комунікацій в контексті міжнародного космічного, повітряного або інформаційного права.

Виклад основного матеріалу. Запуск першого штучного супутника Землі "Супутник-1" 4 жовтня 1957 року ознаменував початок космічної ери та поставив перед міжнародним співтовариством нові правові виклики. Як зазначають дослідники космічного права, "освоєння космосу почалося не з практичної потреби, а з геополітичного страху та конкуренції під час Холодної війни, що парадоксально призвело до значного технологічного прогресу й розвитку мирних застосувань космічних технологій" [20, с. 548].

Перший супутниковий радіозв'язок розпочався на початку 1960-х років із запуском таких супутників, як Telstar (1962) та Syncom (1963). Ці технологічні досягнення швидко актуалізували потребу в міжнародно-правовій базі для координації використання космічного простору та радіочастотного спектру. Річард Гілл наголошує, що "телекомунікації з моменту свого виникнення в середині XIX століття підлягали політичній увазі та регулюванню на національному й міжнародному рівнях" [21, с. 1]. Супутниковий зв'язок успадкував цю традицію, але з новими викликами, пов'язаними з використанням космічного простору як спільного ресурсу всього людства. Як зазначає Стівен Дойл, поява супутникових систем зв'язку вимагала інтеграції норм космічного й телекомунікаційного права, адже жодна держава не могла ефективно забезпечити використання орбіти та частот без міжнародної координації [14].

1959 – Створення КОПУОС (ООН). У розпал космічної гонки Генеральна Асамблея ООН у 1959 році заснувала **Комітет з мирного використання космічного простору (КОПУОС)**. Цей

комітет відповідав за сприяння міжнародному співробітництву, рекомендації мирних космічних програм та вивчення **правових проблем**, що виникають у зв'язку з дослідженням космосу. Він став коліскою космічного права, розробивши п'ять договорів та кілька важливих принципів.

Резолюції Організації Об'єднаних Націй. *Перші* міжнародні правові принципи щодо космічного зв'язку з'явилися в резолюціях Генеральної Асамблеї ООН. Зокрема, резолюція ГА 1721 (XVI) від 1961 року проголошувала, що «зв'язок за допомогою супутників повинен бути доступний для країн світу якомога швидше на глобальній та недискримінаційній основі» [1]. Цей принцип задав тон для забезпечення відкритого доступу до супутникового зв'язку для всіх країн. Незабаром він був підкріплений **Декларацією правових принципів 1963 року** (резолюція ГА 1962 (XVIII) [25] і, зрештою, закріплений у **Договорі про космос (1967)** [2]. Стаття I Договору про космос передбачає, що космічний простір повинен використовуватися «на благо та в інтересах усіх країн» і бути вільним для дослідження та використання всіма державами на засадах рівності [2]. Ці основоположні норми – свобода використання та користь для всього людства – стали наріжними каменями правового режиму супутникового зв'язку. У **1966 році Генеральна Асамблея ООН** чітко доручила своєму Комітету з мирного використання космічного простору (COPUOS) вивчити питання космічного зв'язку [2], підкресливши раннє визнання ООН того, що супутникове мовлення та зв'язок потребують міжнародної правової координації.

МСЕ та розподіл частот. Ще до укладення спеціальних договорів про супутники **Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ)** – спеціалізована установа ООН – почав розробляти технічні правила космічного зв'язку. У 1961 році ГА ООН закликала МСЕ подати звіт про потреби космічного зв'язку [3]. МСЕ скликав **Надзвичайну адміністративну радіоконференцію (Женева, 1963 р.)** – першу глобальну конференцію з космічного радіозв'язку. Ця «Космічна WARC» 1963 року розподілила конкретні діапазони частот (зокрема діапазони 6/4 ГГц) для супутників зв'язку та переглянула Регламент радіозв'язку з метою охоплення космічних послуг [4]. Важливо, що конференція прийняла принципи справедливого доступу: вона **рекомендувала**, щоб усі країни мали інтерес і право на «справедливе і раціональне використання» виділених супутникових діапазонів, і закликала, щоб використання цих діапазонів регулювалося міжнародними угодами, заснованими на справедливості та рівності [4]. Ці ранні резолюції МСЕ передбачили пізніші дебати про розподіл орбітальних ресурсів. Наприкінці 1970-х років занепокоєння

щодо справедливості спонукало МСЕ включити до своєї Конституції [24] два принципи: ефективне використання ресурсів спектру/орбіти та рівний доступ для всіх країн [5] (пізніше це було відображено в статті 33/44 Конституції МСЕ.) Однак на практиці процедура МСЕ щодо розподілу орбіт/частот супутників залишалася в основному «*хто перший прийшов, той і обслуговується*», що викликало критику з боку країн, що розвиваються, які вважали, що це надає перевагу космічним державам [5]. Напруга між ефективністю та справедливістю стала центральною правовою проблемою в цей період [5].

Вплив Договору про космос. Хоча Договір про космос не регулює конкретно супутники зв'язку, його принцип невтручання (стаття II) мав прямі наслідки. У 1976 році вісім екваторіальних держав опублікували **Боготську декларацію, в якій вони** всупереч Договору про космос заявили про суверенітет над частинами геостационарної орбіти (GSO) над своїми територіями (аргументуючи це тим, що GSO є «природним ресурсом», створеним обертанням Землі) [6]. Це було протестом проти захоплення орбіти розвиненими країнами. Однак міжнародне співтовариство відхилило ці претензії – консенсус полягав у тому, що ГОО є частиною космічного простору, що регулюється принципами *res communis*; виключні претензії порушували заборону Договору про космічний простір на національне привласнення [6]. Натомість справедливість мала бути досягнута через глобальні механізми, а не односторонні претензії. Наприклад, МСЕ відповіла, підкресливши, що країни, що розвиваються, мають **рівні можливості** для запиту та використання орбітальних слотів відповідно до процедур МСЕ (навіть якщо на практиці подання заявок за принципом «хто перший, той і отримує» призводило до фактичного дисбалансу) [6]. Цей епізод підкреслив ранню еволюцію понять «*спільного надбання*» для орбіт та необхідність формальних механізмів координації.

У 1960–1980-х роках Юридичний підкомітет КОПУОС став форумом для обговорення питань супутникового зв'язку (наприклад, питань щодо відповідальності, реєстрації, координації частот) паралельно з технічною роботою МСЕ. ООН регулярно залучала спеціалізовані агентства: наприклад, МСЕ було запрошено подавати щорічні звіти до ООН про прогрес у галузі телекомунікацій у космічному просторі, починаючи з 1962 року [3].

ІМО (Міжнародна морська організація) та **ІКАО (Міжнародна організація цивільної авіації)** також були залучені, коли було визнано застосування супутників для забезпечення безпеки на морі і в повітрі. У 1970-х роках ІМО стала основною організацією з поліпшення супутникового зв'язку в разі надзвичайних ситуацій

на морі під впливом кількох гучних морських катастроф, як наслідок була створена INMARSAT (зі штаб-квартирою у Великій Британії (Лондон), яка була провідним учасником разом із США, СРСР (який приєднався до INMARSAT попри холодну війну) у 1976 році на основі багатосторонньої *Конвенції про міжнародну морську супутникову організацію* [33], прийнятої під егідою ІМО. Аналогічно, ІКАО вивчала використання супутників для аеронавігації та сигналізації про надзвичайні ситуації, що в кінцевому підсумку дозволило їй скористатися послугами INMARSAT для авіації в 1980-х роках. Розширивши супутникове сполучення навіть на невеликі торгові судна, INMARSAT доповнила загальну систему INTELSAT і стала частиною Глобальної морської системи лиха та безпеки [17]. Тут з'явилися важливі ранні стандарти: INMARSAT отримала мандат обслуговувати *всі* регіони (включно з віддаленими океанами), на **недискримінаційній основі** та на користь суден усіх країн [17]. У її статуті чітко зазначено про використання «космічного зв'язку в інтересах усіх країн» та в мирних цілях [17].

Варто зазначити, що супутникова система пошуку і рятування COSPAS-SARSAT була багатоагентною ініціативою: розпочата в 1979 році як проект Канади, СРСР, Франції та США, вона почала функціонувати в 1982 році і була офіційно заснована міжурядовою угодою в 1988 році, перетворивши проект на постійну міжнародну організацію. Угода гарантувала, що система надаватиме безкоштовні глобальні послуги SAR (англ. Search and Rescue, SAR) і буде відкритою для участі всіх держав. Вона також офіційно пов'язала COSPAS-SARSAT з ІМО та ІКАО, які визнали COSPAS-SARSAT елементом глобальної інфраструктури реагування на надзвичайні ситуації. Таким чином, навіть ця дуже специфічна галузь (аварійний зв'язок) мала міжнародну правову базу, засновану на співпраці та гуманітарних цілях.

Наприкінці 1970-х років почали утворюватися регіональні міжурядові супутникові організації: Eutelsat в Європі (заснована конвенцією 1977 року), Arabsat (утворена в 1976 році Арабською лігою) та **власні відгалуження Intelsat**, такі як INSAT (національна система Індії, запущена в 1980-х роках) і Palapa (внутрішня система Індонезії). Кожна з них мала власні угоди або національні нормативні акти, але загалом дотримувалася тих самих міжнародних норм – координація через МСЕ, дотримання Договору про космос тощо. Наприклад, Конвенція Eutelsat прямо посиляється на принципи недискримінаційного доступу та мирного використання, що відображає формулювання документів INTELSAT [11] (спочатку Eutelsat навіть керувалася аналогічно до INTELSAT з підписантами). Ці регіональні зусилля часто були відповіддю як на техноло-

гічні потреби, так і на бажання незалежності від INTELSAT. Після Symphonie західноєвропейські країни колективно об'єдналися в рамках СЕРТ, щоб створити Eutelsat, яка до 1985 року перебрала на себе певні регіональні послуги від INTELSAT. Юридичне значення полягає в тому, що до кінця 1980-х років модель «*єдиної глобальної системи*» еволюціонувала в **множинність систем**, всі з яких були пов'язані між собою міжнародним правом (через структуру МСЕ) і керувалися широкими загальними принципами (справедливий доступ, співпраця, відсутність привласнення космосу).

У 1982 році ГА ООН прийняла «**Принципи, що регулюють використання державами штучних супутників Землі для міжнародного прямого телевізійного мовлення**» (Резолюція 37/92) [23] – перші м'які правові стандарти для супутникового мовлення. Ці принципи вимагали, серед іншого, поваги до суверенітету держав-реципієнтів та міжнародної відповідальності за супутникове мовлення [8]. Вони забезпечували баланс між вільним потоком інформації та культурною та інформаційною автономією держав і були результатом багаторічних дебатів (1969–1982) у КОПУОС та ЮНЕСКО щодо правових наслідків трансляції телевізійних сигналів через кордони.

Оскільки всі супутники використовують радіочастоти і (для багатьох) обмежену **геостационарну орбіту**, МСЕ залишалася центральною організацією у встановленні жорстких правових норм і технічних стандартів для супутникового зв'язку. Після піонерської Космічної конференції 1963 року МСЕ постійно оновлювала свої **Радіорегламенти**, щоб відповідати новим послугам (наприклад, фіксовані супутникові послуги, супутники мовлення, морські та авіаційні мобільні супутникові канали зв'язку). У переглянутих версіях **Міжнародної конвенції з телекомунікацій** (наприклад, Монтре 1965, Малага-Торремолінос 1973, Найробі 1982) розподіл орбітальних слотів все більше визнавався міжнародною проблемою. Наприклад, до 1973 року МСЕ почала офіційно визнавати принцип «*справедливого доступу*» для країн до ГСО [4]. З адміністративної точки зору, будь-яка супутникова мережа мала бути зареєстрована в МСЕ для попередньої публікації, координації та реєстрації в Головному міжнародному реєстрі частот – практика, встановлена в 1960-х роках, яка діє і до сьогодні. За цією системою країна, яка пропонує новий супутник («адміністрація»), повинна координувати частоти/слоти з країнами, які можуть бути зачеплені, через процедури МСЕ, забезпечуючи відсутність шкідливих перешкод. Наприкінці 1970-х років **країни, що розвиваються**, стали висловлювати занепокоєння, що система реєстра-

ції «хто прийшов першим, той і отримав» дозволить космічним державам зайняти всі найкращі позиції ГСО, перш ніж інші країни зможуть запустити супутники [5]. Ці побоювання призвели до дипломатичного тиску з метою гарантування доступу. МСЕ відреагував на це під час двох знакових конференцій: **Всесвітньої адміністративної радіоконференції 1977 року (WARC-77)**, на якій були розроблені *регіональні плани*, що резервували орбітальні слоти/частоти для кожної країни для майбутніх послуг супутникового мовлення, та **WARC-ORB 1985 року** (Конференція з орбітальних слотів), на якій було додатково розглянуто питання розподілу частот для фіксованих супутників. Це були перші спроби «*планів розподілу орбіти*», щоб доповнити систему «хто прийшов першим, той і отримав» гарантованими можливостями для всіх країн [5].

Значна частина раннього права супутникового зв'язку виникла в результаті створення **INTELSAT (Міжнародної організації супутникового зв'язку)** – першого в світі міжурядового супутникового консорціуму. Стимульований успіхом перших телекомунікаційних супутників (наприклад, *Telstar* у 1962 році, *Syncom* у 1963 році), президент США Джон Ф. Кеннеді виступив за створення глобальної супутникової системи, відкритої для всіх країн [1]. США прийняли **Закон про супутниковий зв'язок 1962 року**, яким було створено приватну компанію **Communications Satellite Corporation (Comsat)** і зобов'язано США розвивати «глобальну систему зв'язку» у співпраці з іншими країнами [9]. У серпні 1964 року, після дипломатичних зусиль США, 11 країн (а незабаром їх стало набагато більше), включаючи Велику Британію, Францію, Японію, Канаду тощо підписали **Угоду про встановлення тимчасових домовленостей щодо глобальної комерційної системи супутникового зв'язку та допоміжну «Спеціальну угоду»**. Ця **Тимчасова угода INTELSAT** [11] створила тимчасову структуру, в якій Comsat (США) мала найбільшу частку власності. До 1969 року в мережі INTELSAT брали участь понад 80 країн [10]. Потім були укладені *остаточні* угоди INTELSAT, які набули чинності в лютому 1973 року, перетворивши INTELSAT на постійну організацію на основі договору з більш справедливим управлінням (частка США була обмежена 40%).

У засновницьких документах INTELSAT прямо згадуються принципи ООН. **Остаточна угода INTELSAT 1971 року** (преамбула) нагадує про мету резолюції ГА 1721, згідно з якою супутниковий зв'язок має бути глобальним і недискримінаційним, і цитує статтю I Договору про космос (користь для всіх країн) як основні принципи [11]. Угода INTELSAT передбачала, що організація «на глобальній та недискримінаційній основі надаватиме космічний сегмент, необ-

хідний для міжнародних публічних телекомунікацій» – по суті, єдину світову супутникову систему, доступну для всіх країн [11]. Це було втіленням концепції «*спільна вигода через спільну систему*». Щоб запобігти національній монополізації, угоди INTELSAT містили відому статтю (XIV(d)), яка вимагала схвалення INTELSAT, якщо будь-яка країна-член або її організація прагнула запустити окрему міжнародну супутникову систему, яка могла б істотно вплинути на послуги INTELSAT [12]. Ця стаття мала на меті зберегти INTELSAT як *єдину* глобальну мережу.

Наприкінці 1970-х років INTELSAT мала справді глобальне охоплення – запустила перший у світі комерційний геостаціонарний супутник (*Early Bird* у 1965 році) і до 1969 року досягла майже глобального покриття (якраз вчасно, щоб транслювати по всьому світу висадку на Місяць корабля «Аполлон-11») [10]. Членство розширилося до понад 100 держав. Кожен член мав призначену телекомунікаційну організацію («підписант»), яка інвестувала в систему та використовувала її, отримуючи натомість пропускну здатність. Спочатку США (через Comsat) мали велику частку інвестицій і, отже, вплив – що відображало їхнє раннє лідерство – але остаточні угоди надали іншим державам більше права голосу (важливі рішення вимагали голосування кваліфікованою більшістю, що обмежувало простий контроль США) [10].

INTELSAT часто наводять як приклад співпраці під час холодної війни: він був створений частково для того, щоб завоювати серця і уми в деколонізованому світі шляхом поширення комунікаційних технологій [10]. Дійсно, США просували INTELSAT як відкритий консорціум, а не американську монополію, і той факт, що *навіть дуже малі або країни, що розвиваються, могли отримати доступ до супутникових каналів через INTELSAT*, був дипломатичним аргументом на користь цього проекту. Це був яскравий приклад технодипломатії, який реалізовував принцип «користі для всіх народів». Однак радянський блок не приєднався до INTELSAT (переважно з політичних міркувань), що призвело до появи паралельних стандартів.

Але вже в середині 1970-х років підхід INTELSAT як єдиної системи зіткнувся з проблемами. З технологічної точки зору деякі країни хотіли мати власні регіональні або внутрішні супутники. Наприклад, **Франція і Західна Німеччина** співпрацювали над проектом супутника **Symphonie** (запущений у 1974–75 роках) як першим європейським телекомунікаційним супутником поза INTELSAT. Однак через тиск США та правила INTELSAT Symphonie спочатку було **заборонено використовувати для комерційного трафіку** – він не міг здійснювати регу-

лярні міжнародні комунікації, оскільки угода INTELSAT 1964 року зобов'язувала членів (таких як Франція/ФРН) направляти міжнародний трафік через INTELSAT [12]. Це обмеження (Франція мала пообіцяти, що Symphonie буде «експериментальним») викликало обурення та спонукало європейців до пошуку більшої автономії. Одним із прямих наслідків цього стало рішення Європи в 1973 році про розробку власної ракети-носія (Ariane), а пізніше – регіональних супутникових організацій (таких як Eutelsat у 1977 році) [12]. Так само Канада (член INTELSAT) запустила Anik у 1972 році як перший вітчизняний супутник зв'язку, а самі США запустили Westar у 1974 році для внутрішнього використання – це ознаменувало кінець виключної сфери впливу INTELSAT і показало, що кілька систем можуть співіснувати [12]. На початку 1980-х років INTELSAT конкурувала з регіональними системами (наприклад, європейською Eutelsat, Arabsat Арабської ліги) та спеціалізованими супутниками. Цей плюралізм був зрештою врахований шляхом внесення поправок до протоколів INTELSAT, щоб дозволити такі системи, якщо вони не «шкідливо перешкоджають» глобальному зв'язку.

Тим не менш, у 1960-80-х роках INTELSAT залишався основою міжнародного телекомунікаційного зв'язку, передаючи все, від трансокеанських телефонних дзвінків до великих прямих трансляцій (Олімпійські ігри, королівські весілля тощо). Його правовий режим – поєднання договору та операційної угоди – став зразком для розподілу витрат і вигод глобальної космічної системи. Модель INTELSAT також продемонструвала, як міжнародна організація може володіти супутниками та здавати в оренду їхню пропускну здатність країнам на кооперативній, а не суто комерційній основі [10].

INTELSAT фактично став одним із перших міжнародних стандартів: він втілює у життя принципи відкритого доступу (будь-яка країна могла приєднатися та орендувати канали) та недискримінації в ціноутворенні та наданні послуг [11]. Угоди INTELSAT та пов'язані з ними документи (які часто цитуються в науковій літературі) є, таким чином, основними джерелами раннього космічного права, що охоплюють все, від технічної координації з МСЄ до домовленостей про відповідальність за запуски. Створення INTELSAT та INMARSAT стало не лише технічним досягненням, а й ключовим етапом формування договірної практики держав у сфері космічних телекомунікацій [14].

Паралельно з INTELSAT, Радянський Союз очолював створення власної багатосторонньої системи. У 1971 році СРСР та вісім інших соціалістичних країн (країни Східної Європи, Куба,

Монголія) заснували INTERSPUTNIK (Міжнародну організацію космічного зв'язку) як *відповідь Східного блоку* на INTELSAT [13]. *Угода про Інтерспутник* була підписана в Москві 15 листопада 1971 року і набула чинності в 1972 році. «Інтерспутник» був не стільки технічним, а політичним проектом – доказом того, що соціалістичні держави спроможні співпрацювати та створити подібну розвинену технологію поза західними структурами [15].

Структура організації була суто міжурядовою (на відміну від INTELSAT, вона не мала управління приватними компаніями). До середини 1980-х років «Інтерспутник» розширився до близько 14 членів, включаючи такі країни, як В'єтнам, Лаос, Афганістан та інші країни комуністичної сфери [16]. Хоча вона її надавала міжнародні телекомунікаційні послуги (наприклад, забезпечував зв'язок між столицями Східної Європи та країнами, що розвиваються, дружніми до СРСР), його масштаби були **набагато меншими**, ніж у INTELSAT. Навіть західне дослідження 1980-х років зазначало, що «Інтерспутник» «залишався невеликим» у порівнянні [10]. Однією з причин було те, що багато країн, що не входили до жодного блоку (і навіть країни, що розвивалися і схилилися до СРСР), вирішили використовувати INTELSAT для ширшого зв'язку, оскільки INTELSAT мав набагато більше супутників і глобальне покриття.

У певному сенсі INTELSAT та «Інтерспутник» встановили **паралельні стандарти** у двох геополітичних таборах, аж до періоду після 1990-х років, коли розпад СРСР та економічна ситуація змусила Москву переорієнтуватися, щоб повністю не втратити цей інструмент впливу. Однак з початку повномасштабної агресії Російської Федерації проти України Чехія [26] та Польща [27] оголосили про вихід з цієї організації (*примітка: наразі немає публічних рішень щодо виходу України з «Інтерспутник»*).

По суті, США та їх союзники (Велика Британія тощо) виступали за інтегровану глобальну мережу (INTELSAT) та вільний доступ, СРСР та його блок прагнули створити незалежну систему (Інтерспутник) та запровадити суворий контроль, тоді як **середні держави, такі як Франція/ФРН**, наполягали на регіональній автономії та технологічній незалежності в рамках співпраці. Всі п'ять згаданих держав відіграли вирішальну роль у формуванні перших правових стандартів – чи то через угоди (всі вони підписали Договір про космічний простір та угоди INTELSAT), чи то через практику (координація подань через МСЄ, переговори щодо нових принципів на форумах ООН). У цей період їхні спочатку розбіжні підходи повільно зближувалися: наприкінці 1980-х років

було досягнуто широкої згоди щодо того, що ресурси супутникового зв'язку є спільною сферою, яка потребує координації, і що кожна країна повинна мати справедливу можливість скористатися ними, навіть якщо механізми, що гарантують це, ще розвивалися [6].

Висновки. У 1960–1980-х роках відбулося формування цілісної системи міжнародно-правових стандартів супутникового зв'язку, яка заклала основу сучасного режиму глобального управління орбітально-частотними ресурсами. Центральну роль у цьому процесі відіграв Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ), який забезпечив технічну та правову координацію розподілу частот, а також ООН через КОПУОС, що визначила принципи мирного використання космосу та колективної відповідальності держав.

У цей період сформувалися ключові міжнародні акти – Договір про космос (1967 р.), Угода INTELSAT (1971 р.), Конвенція INMARSAT (1976 р.) і оновлені редакції Радіорегламенту МСЕ, які закріпили принципи справедливого доступу, ефективного використання спектра, технологічної сумісності та недискримінаційного надання послуг. Паралельно відбувалася інституційна диференціація – виникли регіональні системи (EUTELSAT, ARABSAT, INTERSPUTNIK), що розвивалися у межах спільних правових принципів, закладених у документах ООН та МСЕ.

Таким чином, саме у 1960–1980-х роках склалася архітектура міжнародного космічного комунікаційного права. Її характерною рисою стала еволюція від технічної координації до концепції «спільної спадщини людства», яка поєднує ефективність використання орбіти й частот із забезпеченням рівноправного доступу держав до глобального супутникового зв'язку.

Література

1. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 1721 (XVI) «Міжнародне співробітництво в галузі мирного використання космічного простору» (1961). Історичні документи – Офіс історика. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v06/d41>
2. Договір про принципи, що регулюють діяльність держав у дослідженні та використанні космічного простору (Договір про космос, 1967). Організація Об'єднаних Націй. URL: <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/outerspacetreaty.html>
3. Звіти про телекомунікації та мирне використання космічного простору. Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ). URL: <https://www.itu.int/en/history/pages/PeacefulUsesOfOuterSpace.aspx>
4. Надзвичайна адміністративна радіоконференція МСЕ (Женева, 1963 р.): Заклучні акти. Міжнародний союз електрозв'язку (МСЕ). URL: <https://www.itu.int/en/history/Pages/RadioConferences.aspx?conf=4.89>
5. Галерію, Юлія-Діана. Паперові супутники та вільне використання космічного простору [Електронний ресурс] // Globalex / Нью-Йоркський університет, Школа права. URL: https://www.nyulawglobal.org/globalex/paper_satellites_free_use_outer_space.html
6. Сент-Джон, Д. (Dan St. John). Боготська декларація та цікавий випадок геостационарної орбіти [Електронний ресурс] // The Denver Journal of International Law & Policy. URL: <https://djilp.org/the-bogota-declaration-and-the-curious-case-of-geostationary-orbit/>
7. Європейське космічне агентство (ESA). П'ятдесят років UNISPACE [Електронний ресурс] // ESA – About Us. URL: https://www.esa.int/About_Us/50_years_of_ESA/Fifty_years_of_UNISPACE
8. Договори та принципи Організації Об'єднаних Націй щодо космічного простору. Організація Об'єднаних Націй. URL: <https://digitalcommons.unl.edu/spacelawdocs/18/>
9. Сайт NASA. П'ятдесят років супутникового зв'язку: Підписано Закон про супутники зв'язку (серпень 1962). NASA. URL: <https://www.nasa.gov/image-article/august-1962-communications-satellite-act-signed/>
10. МакАскілл, В., Гадшар, Р. Інтелсат як модель міжнародного управління AGI [Електронний ресурс]. – 2025. – URL: <https://www.forethought.org/research/intelsat-as-a-model-for-international-agi-governance>
11. Угоди INTELSAT (Тимчасова угода 1964 р.; Остаточна угода 1971 р.) з додатками. Agreement relating to the International Telecommunications Satellite Organization “INTELSAT”. Done at Washington on 20 August 1971. UN Treaty Series. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201220/volume-1220-I-19677-English.pdf>
12. Вейлен, Д. Дж. (Whalen, D. J.) Злет і падіння COMSAT: технології, бізнес і держава у сфері супутникового зв'язку = The Rise and Fall of COMSAT: Technology, Business, and Government in Satellite Communications. Лондон: Palgrave Macmillan, 2014. DOI: <https://doi.org/10.1057/9781137396938>
13. Інтерсупутник [Електронний ресурс] // Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Intersputnik>
14. Дойл, С. Е. (Doyle, S. E.) Міжнародні супутникові комунікації та право [Електронний ресурс] // McGill Law Journal. – URL: <https://lawjournal.mcgill.ca/article/international-satellite-communications-and-the-law/>
15. Еделсон, Б. І. (Edelson, B. I.), Пелтон, Дж. Н. (Pelton, J. N.) Чи можуть Інтелсат та Інтерсупутник співпрацювати? [Електронний ресурс] // Space Policy. – 1989. – Т. 5, № 1. – С. 7–11. – URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0265964689900246>
16. Даунінг, Дж. Д. Г. (Downing, J. D. H.) Конкуренція та співробітництво в галузі супутникового зв'язку: Радянський Союз [Електронний ресурс]. – Колумбійський інститут телекомунікаційної інформації, 1984. URL: <https://business.columbia.edu/sites/default/files-efs/imce-uploads/CITI/Working%20Papers/Competition%20and%20Cooperation%20in%20Satellite%20Communication%20The%20Soviet%20Union.pdf>
17. Шкретієнко А. Г. Історичні передумови створення INMARSAT // Часопис Київського університету права. 2021. № 1. С. 341–344.
18. Сміт, М. Л. III (Smith, M. L. III). Міжнародне регулювання супутникових телекомунікацій після Всесвітньої адміністративної радіоконференції (Space WARC) [Електронний ресурс]. – Монреаль: Інститут повітряного та космічного права, Університет Макгілла, 1989. URL: <https://escholarship.mcgill.ca/downloads/rr171x844.pdf>

19. Центральне розвідувальне управління США (CIA). Розвідувальний меморандум INTERSPUTNIK [Електронний ресурс]. 1970-ті рр. URL: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP85T00875R001700030076-4.pdf>

20. Ціглер, П. (Ziegler, P.), Вормбс, Н. (Wormbs, N.) «Інші простори»: формування правової архітектури спільного надбання часів холодної війни та науково-технічного уявлення про космічний простір [Електронний ресурс] // *European Journal of International Law*. 2019. – Т. 30, № 2. – С. 547–568. URL: <https://academic.oup.com/ejil/article-pdf/30/2/547/28970106/chz024.pdf>

21. Гілл, Р. (Hill, R.) Нові міжнародні правила телекомунікацій та Інтернет: коментар і законодавча історія = *The New International Telecommunication Regulations and the Internet: A Commentary and Legislative History*. – Берлін-Цюрих: Springer-Verlag & Schulthess Juristische Medien AG, 2014. – 350 с.

22. Ротблатт, М. А. (Rothblatt, M. A.) Супутниковий зв'язок і розподіл спектру // *American Journal of International Law*. – 1982. – Т. 76. – С. 56.

23. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 37/92 (1982) «Принципи використання державами штучних супутників Землі для міжнародного безпосереднього телевізійного мовлення» // Сайт Верховної

Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_595#Text

24. Конституція МСЄ та Регламент радіозв'язку [Електронний ресурс] // Міжнародний союз електрозв'язку (МСЄ). – Женева, 2024. URL: <https://www.itu.int/hub/publication/r-reg-rr-2024/>

25. Convention on the International Maritime Satellite Organization (INMARSAT) [Електронний ресурс] // International Maritime Organization (IMO). URL: <https://www.imo.org/en/about/conventions/pages/convention-on-the-international-maritime-satellite-organization.aspx>

26. Česká noviny. (2025, 12 лютого). The Czech Republic will leave the Intersputnik organization based in Moscow. URL: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/2633449>

27. Rzeczpospolita Polska. (2025, 17 січня). Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 marca 2025 r. o utracie mocy obowiązującej w stosunku do Rzeczypospolitej Polskiej Porozumienia o zdolności prawnej, przywilejach i immunitetach Międzynarodowej Organizacji Łączności Kosmicznej „Intersputnik” sporządzonego w Berlinie dnia 20 września 1976 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20250000478/O/D20250478.pdf>

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 19.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025